

**Щоквартальний науково-методичний журнал
Освіта та розвиток обдарованої особистості
№ 3 (70) / III квартал / 2018**

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України
згідно з Наказом МОН України від 04.07.2013 р. № 893 (додаток № 6) Серія: «Педагогіка»;
згідно з Наказом МОН України від 17.01.2014 р. № 41 Серія: «Психологія»

Журнал входить в наукометричну базу
Index Copernicus

Рекомендовано до друку
Вченою радою
Інституту обдарованої дитини
НАПН України
(протокол № 5 від 26 вересня 2018 року)

Свідоцтво про внесення до
Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи серія ДК № 6081
від 14.03.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Ум.-друк. арк. 10,0
Тираж 300 прим. Замовлення № 1109
Підписано до друку 28 вересня
2018 року

Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого засобу
масової інформації
Серія КВ № 19047-7837 Р
від 08.06.2012 року

Засновники:
Національна академія
педагогічних наук України,
Інститут обдарованої дитини
НАПН України,
Інститут психології
імені Г. С. Костюка НАПН України

Науковий редактор:
Ніна Федорова
Коректор:
Анастасія Ласкова-Ярмоленко
Дизайн та верстка:
Роман Бідненко

Адреса редакції:
04053, вул. Січових Стрільців, 52-Д,
м. Київ, Україна
Тел./факс (044) 481-27-02
Email: iod@iod.gov.ua,
iod.ukraine@gmail.com

Редакційна колегія

Головний редактор: Федорова Н. Ф., канд. пед. наук (ІОД НАПН України);
Заступник головного редактора: Подшивайлов Ф. М., канд. психол. наук (ІОД НАПН України)

Члени редакційної колегії

Волощук І. С., д-р пед. наук (ІОД НАПН України);
Гальченко М. С., канд. філософ. наук (ІОД НАПН України);
Довгий С. О., д-р фіз.-мат. наук, професор, академік НАН України, дійсний член НАПН України (МАН України);
Євтух М. Б., д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України (ІОД НАПН України);
Мадзігон В. М., д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України (ІОД НАПН України);
Максименко С. Д., д-р психол. наук, професор, дійсний член НАПН України (Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України);
Мельник М. Ю., канд. пед. наук (ІОД НАПН України);
Музика О. Л., канд. психол. наук, професор (Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України);
Рудницька С. Ю., д-р психол. наук (Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України);
Тименко В. П., д-р пед. наук, професор (НАПН України);
Швалб Ю. М., д-р психол. наук, професор (Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України);
Шелестова Л. М., д-р пед. наук (Інститут педагогіки НАПН України)

Міжнародна редакційна рада

Башаров Ш. Р., д-р психол. наук, професор, академік Міжнародної академії психологічних наук (Бухарський державний університет, м. Бухара, Узбекистан);
Вержибок Г. В., канд. психол. наук, член-кореспондент Міждисциплінарної академії наук (Білоруське об'єднання психологів, м. Мінськ, Білорусь);
Веселиновська С. С., д-р біолог. наук (Університет «Гоце Делчев», м. Штип, Македонія);
Галчева К. Б., д-р пед. наук (Пловдивський університет «Паїсій Хилендарський», м. Пловдив, Болгарія);
Геворкян М. М., канд. пед. наук, доцент (Вірменський педагогічний університет імені Хачатура Абовяна, м. Єреван, Республіка Вірменія);
Кучеряну С. Г., канд. психол. наук (Придністровський державний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Тираспіль, Молдова);
Сманцер А. П., д-р пед. наук, професор (Білоруський державний університет, м. Мінськ, Білорусь);
Тодорова Б. Б., д-р болгар. мови (Південно-західний університет імені Неофіта Рильського, м. Благоєвград, Болгарія);
Чупров Л. Ф., канд. психол. наук, професор Російської Академії природничих наук (Психологічна служба м. Чорногорськ, Російська Федерація)

Освіта та розвиток обдарованої особистості : щоквартальний науково-методичний журнал / Н. Ф. Федорова (голов. ред.) та ін. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України. – 2018. – № 3 (70), III квартал. – 86 с.

Думка авторів може не співпадати з думкою редакції. При передрукуванні посилання на журнал обов'язкове.
Редколегія залишає за собою право наукового редагування

ЗМІСТ

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ	
1.1. Мартинець Лілія Асхатівна. Змістова характеристика освітнього середовища професійного розвитку вчителя в закладі загальної середньої освіти 5	
1.2. Мороховець Галина Юрївна. Тестування як форма контролю та діагностики знань здобувачів вищої освіти 11	
1.3. Міленіна Мілена Михайлівна. Антропологія інтелекту – біологічний підхід до розуміння обдарованості 16	
1.4. Столярчук Олеся Анатоліївна. Рефлексивно-проектувальне навчання як засіб оптимізації становлення особистості майбутнього фахівця 21	
2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД	
2.1. Барабанов Родион Євгенєвич, Дергачева Надежда Сергеевна. Сопровождение высшим учебным заведением социально-психологической адаптации студентов – будущих учителей в историко-культурной среде Москвы 27	
2.2. Мельник Марина Юрївна. Теоретичні основи вивчення інтелектуальної обдарованості 33	
2.3. Волошина Алла Леонідівна, Сичевська Людмила Євгеніївна, Олійник Леонід Геннадійович. Головні передумови популяризації елементів козацької спадщини в козацькому етнокультурному просторі 40	
3. НАУКОВІ СЕМІНАРИ-ПРАКТИКУМИ	
3.1. Кузіна Світлана Іванівна, Бощенко Зоряна Борисівна. Педагогічна рада з теми «Обдарована дитина: творчі надбання, реалії, перспективи» 45	
4. МАЙСТЕР-КЛАС	
3.1. Олійник Альона Юрївна. Ми живемо не для того, щоб їсти, а їмо для того, щоб жити 51	
5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ	
5.1. Чуба Олег Анатолійович. Літня школа «ЕКСТРИМ» зі спортивно-туристської підготовки 55	
6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ	
6.1. Ласкова-Ярмоленко Анастасія Олександрівна. Сторінками психології обдарованості: історичний аспект (за посібником О. Г. Ридецької) 69	
7. Я – ОБДАРОВАНА ОСОБИСТІТЬ	
7.1. Каравасва Катерина Сергіївна. Майбутнє України 74	
8. АНАЛІТИКА	
8.1. Поліхун Наталія Іванівна. Методичні підходи до педагогічної діагностики схильності до дослідницької діяльності інтелектуально обдарованих старшокласників 79	
9. ІНФОРМАЦІЯ	
9.1. Фахові видання Інституту обдарованої дитини НАПН України 85	
9.2. Правила оформлення статей до фахових видань Інституту обдарованої дитини НАПН України 86	

Олеся Анатоліївна Столярчук,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової
та педагогічної психології
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
м. Київ

ORCID ID 0000-0003-4252-2352

УДК 159.9:371.32

РЕФЛЕКСИВНО-ПРОЕКТУВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розкрито специфіку рефлексивно-проектувального навчання як педагогічної технології, спрямованої на оптимізацію становлення особистості майбутнього спеціаліста в умовах його професійного становлення. Представлено методологічне обґрунтування, базисні умови та вектори рефлексивно-проектувального навчання студентів. Охарактеризовано ключові результати реалізації рефлексивно-проектувального навчання як різновиду прогресивної особистісної освіти майбутніх спеціалістів.

Ключові слова: становлення особистості; професійна освіта; рефлексія; проект; рефлексивно-проектувальне навчання.

Професійне самовизначення української молоді відбувається в умовах ускладненої суспільної динаміки (воєнні дії, погіршення економічного становища, збідніння населення, міграційні процеси, зростання рівня безробіття, некеровані ринкові ресурсно-фінансові трансформації тощо). ЗМІ, Інтернет-мережа пропагують узагальнений, збірний образ успішного фахівця – бізнесмена, який без значних зусиль отримує гроші, а потім витрачає їх на розваги. Його життєве і професійне кредо – потрапити в потрібний час у потрібне місце. Паралельно демонструють образ немічного, занедбаного й озлобленого пенсіонера, коло інтересів якого сконцентровано на проблемах підвищення цін на продукти та ліки, зростання комунальних тарифів тощо. Такі медійні кліше спотворюють розуміння сучасною молоддю призначення професійної діяльності в житті людини та деформують її уявлення про професіоналізм. Це негативно позначається на формуванні особистості майбутнього фахівця, провокує тривожність, розгубленість, дифузність побудови плану фахової самореалізації або навіть стихійність професіоналізації, що призводить до кризи особистісно-професійного становлення. Таким чином, перед закладами вищої освіти постає завдання сприяти відповідальному професійному самовизначенню студентів, їх критичному сприйманню змісту вищої освіти, поживаленню потреб у самоосвіті та саморозвитку, формуванню підприємницьких компетенцій, поєднанню освітньої та професійної діяльності, а також одночасний або послідовній реалізації декількох індивідуальних освітніх програм.

Метою статті є обґрунтування змісту, функцій рефлексивно-проектувального навчання як педагогічної технології, що спрямована на оптимізацію професійної самовизначення майбутніх фахівців.

Методологічним підґрунтям реалізації професійної підготовки закладами вищої освіти є компетентнісний підхід, що традиційно втілюється в засвоєному випускником соціально визначеному наборі фахових знань, умінь та навичок, що забезпечують адаптацію особистості в межах певної спеціалізації. Результатом цього постають суперечності між високим рівнем професійної компетентності та низьким рівнем фахової мотивації випускників закладів вищої освіти, проблеми недостатньо сформованої професійної самосвідомості та фахово значущих особистісних якостей. Такий розбалансований, дифузний характер професійного самовизначення особистості на етапі фахового навчання супроводжує низький рівень рефлексії її актуальних досягнень і потенційних можливостей, неспроможність приймати зважені рішення щодо подальшого професійного становлення та нести за них відповідальність. Подоланню означених суперечностей фахової підготовки студентів сприяє реалізація рефлексивно-проектувального навчання, що є інноваційною педагогічною технологією.

Поширеність суперечливого чи навіть кризового характеру професіоналізації людини в сучасних соціально-економічних умовах вимагає зміщення акцентів із фахової діяльності на особистість як суб'єкта з розвиненою здатністю обирати, змінювати та реалізовувати власну стратегію поліпрофесійного

становлення. Зазначена проблема потребує розв'язання вже на етапі професійної підготовки особистості. За влучним формулюванням ученого В. Толочка, змінюється концепція професійної освіти: «від освіти на все життя до освіти через все життя» [1, С. 121]. Сучасний фахівець має бути творчою особистістю, готовою до безперервної освіти, мати системно-орієнтований стиль мислення та розвинути здатність до саморозвитку. Отже, постає необхідність оновлення методологічного підґрунтя та створення нових технологій професійного становлення особистості, зорієнтованих на динамічний ринок праці, стимулювання фахової гнучкості, мобільності та конкурентоспроможності. З огляду на це, необхідним є поступове переміщення ядра професійної підготовки у сферу формування особистісних якостей. Актуальною є думка українського дослідника І. Зязюна про те, що «...виникає необхідність зміни стратегічних, глобальних цілей вищої освіти, зміщення акценту зі знань спеціаліста на його людські, особистісні якості, що постають як мета і засіб підготовки до майбутньої професійної діяльності» [2, С. 35].

На реалізацію цього стратегічного завдання спрямовано рефлексивно-проектувальне навчання, яке ми визначаємо як педагогічну технологію, що забезпечує готовність і здатність студентів до системного аналізу власного особистісно-професійного становлення, спроможність будувати, реалізовувати та коригувати проєкт власної фахової самореалізації. Підґрунтям цієї технології є два психічних процеси, що активно функціонують у майбутніх фахівців, а саме – рефлексія та проєктування.

Рефлексія як здатність до самопізнання й самоаналізу супроводжує розвиток і функціонування психіки людини, стає провідним механізмом рефлексивності. У ролі особистісної якості рефлексивність забезпечує усвідомлення та регуляцію суб'єктом власної діяльності. В умовах здобуття професійної освіти рефлексія реалізує провідні вектори самопізнання майбутнього фахівця – особистісний і діяльнісний в тісному поєднанні. До того ж, успішність особистісно-професійного становлення студента забезпечується за умов, коли заклад вищої освіти постає платформою для відкриття індивідуальності, розкриття власного потенціалу, активізації самоусвідомлення, самотворення та самоствердження, провідним знаряддям якого є рефлексія.

Попри очевидну значущість рефлексії у становленні особистості фахівця, динаміка цього процесу є суперечливою через стихійний характер формування рефлексивності студентів. У процесі дослідження динаміки рефлексивності у майбутніх психологів, юристів і вчителів нами було встановлено спільну тенденцію щодо студентів усіх курсів, а саме – низьку кількість (або її відсутність) носіїв нерозвинутої рефлексії. Це свідчить про сприятливе підґрунтя для розвитку рефлексивності майбутніх фахівців. Також було зафіксовано переважання рефлексії з фіксацією на негативному онтогенетичному досвіді студентів усіх курсів і опитаних спеціальностей, причому кількість таких студентів серед опитаних майбутніх юристів і психологів зростає

до завершення фахового навчання. Таким чином, зацикленість особистості на поразках і проблемах професійного навчання стає перешкодою для успішного фахового становлення. Незначні покращення змісту рефлексивності виявлено в динаміці фахового навчання майбутніх психологів. Суттєве переважання серед студентів із розвинутою рефлексивністю домінантного негативного змісту може стати на заваді успішному професійному становленню [3, С. 169].

За сприятливих умов професійна освіта стає передумовою для процесів самовдосконалення майбутнього фахівця. Слушно вказує О. Леонтьєв, що особистість не може розвиватися в межах лише процесів засвоєння, споживання, оскільки її розвиток передбачає зміщення потреб на творення, що не має меж [4, С. 226]. У процесі професіоналізації змістом творення стає власна особистість як потенційний суб'єкт фахової діяльності, а механізмом реалізації – проєктування як особливий вид інтелектуальної діяльності, специфікою якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження.

Так, Л. Мітіна виокремлює головні стадії психологічної перебудови людини в її професійному розвитку й обґрунтовує його як неперервний процес самопроєктування особистості [5, С. 32]. Важливим критерієм продуктивності професійного становлення особистості є здатність знаходити особистісний сенс у професійній діяльності, самостійно проєктувати, творити власне професійне життя. Проєктування як механізм професійного становлення студента втілюється у виявленні та структуванні досвіду як суб'єкта власної професіоналізації, узгодженні індивідуального досвіду з суспільно виробленим і соціально значущим.

Психологи Н. Богдан і Є. Могильовкін, наголошуючи на важливості проєктування студентами професійної кар'єри, виокремлюють такі функціональні вектори цього процесу:

- визначення способів досягнення професійних цілей, з урахуванням ймовірного характеру майбутнього;
- удосконалення професійного розвитку особистості;
- виявлення та коригування відповідності психічної організації студента вимогам фахової діяльності;
- забезпечення надійної поведінки особистості в конкретних життєвих і професійних умовах, що визначає формування стійких фахово важливих рис особистості [6].

Таким чином, провідними механізмами становлення особистості фахівця в умовах його професійної підготовки постають рефлексія та проєктування. Системна рефлексія студентом особистісно-професійних характеристик забезпечує визнання та посилення суб'єктності, а також виявлення й актуалізацію особистісного потенціалу. Проєктування спрямовано на моделювання майбутнім фахівцем перспектив самоосвіти та саморозвитку, а також оптимізацію індивідуальної стратегії професійної самореалізації. Цілеспрямована та послідовна активізація зазначених механізмів формування особистості майбутнього фахівця здійснюється в умовах рефлексивно-проектувального навчання.

Метою його реалізації насамперед є визнання й активізація суб'єктності майбутнього фахівця, розкриття та збагачення особистісного потенціалу, прогнозування та проектування перспектив професійного розвитку.

Реалізація рефлексивно-проектувального навчання на платформі закладу вищої освіти ґрунтуються на певних методологічних підходах – синергетичному, особистісно-діяльнісному, суб'єктному, компетентнісному.

Синергетичний підхід дає змогу розглядати особистість як відкриту систему, що самоорганізовується та застосовує до процесу професійного становлення дві моделі розвитку, які запропонував академік М. Моїсєєв, – еволюційну та біфуркаційну [7]. Еволюційна модель пояснює професіоналізацію особистості впродовж стабільного періоду. Модель другого типу відображає критичний період становлення особистості майбутнього фахівця, що характеризується загостренням суперечностей. Унаслідок цього збурення, що виникає в особистості як у відкритій системі, результати впливу ззовні починають «розгойдувати» її, відводячи далі від стану рівноваги. У біфуркаційному стані актуальне для особистості перестає визначатися минулим, оскільки у цій точці її наявний стан потрапляє в залежність від майбутнього. Природне прагнення до подолання нестійкості підштовхує особистість до самоорганізації та здійснення одного з можливих сценаріїв здобуття рівноважного стану.

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає визнання особистості головною цінністю освітнього процесу, урахування її інтересів, здібностей, потенціалів та інших індивідуальних проявів. Також особистість майбутнього фахівця формується та реалізовується через діяльність. Засновник діяльнісного підходу О. Леонт'єв зазначає, що дійсна основа особистості людини наявна не лише в глибинах її природних задатків і нахилів, не в набутих навичках, знаннях і вміннях, зокрема професійних, а в тій системі діяльностей, що реалізуються цими знаннями та вміннями [4, С. 142]. Йдеться про дві взаємопов'язані екзистенційні грані майбутнього фахівця: *внутрішню* – спонукальну (особистісну) та *зовнішню* – реалізаційну (діяльнісну). У цьому контексті слушною є думка вченої В. Семиченко, яка наполягає на недоцільності розмежування діяльнісного й особистісного підходів. Абсолютизація діяльнісного (підкорення зовнішнім вимогам) і особистісного (ігнорування вимог об'єктивної дійсності) може зашкодити як людині, так і тій системі, до якої вона належить. Концептуальні відмінності між діяльнісним та особистісним підходами доцільно проводити лише на теоретичному рівні. Реальна дійсність вимагає гнучкого співвідношення відповідних пріоритетів, адже завдяки діяльності особистість отримує можливість щодо спрямування, конкретизації, наповнення фактичним змістом, отримання реальних можливостей для власного розвитку [8, С. 184].

Вищим мірилом характеристики особистості є її суб'єктність, що постає змістовим ядром відповідного підходу. Суб'єктність особистості майбутнього фахівця виражається через поєднання активності, ініціативи

та відповідальності за процес і результати власного професійного становлення. Студент є суб'єктом власного особистісно-професійного становлення і позиціюється в межах позиції творця власного життєвого шляху. Український корифей психологічної думки, автор суб'єктно-генетичного підходу В. Татенко наголошує, що «людина як суб'єкт прагне відстояти: людську самість; право на ініціативу у здійсненні життєдіяльності, власної особистості та індивідуальності; право на самодетермінацію і спонтанність психічного розвитку, головну роль у якому відіграє суб'єктне начало, а не незалежна від індивіда гра біологічних і соціальних факторів, або вплив досуб'єктних, надсуб'єктних, а отже, позасуб'єктних сил» [9].

Компетентнісний підхід визначає пріоритетом здатність особистості розв'язувати проблеми, що виникають у безпосередніх життєвих ситуаціях, а розвиток універсальних здібностей і спроможностей постає у ролі ключових компетенцій, що мають попит на сучасному ринку праці. На думку Т. Доцевич, головною метою компетентнісного підходу є забезпечення професійного становлення особистості сучасного конкурентоспроможного фахівця, готового до повноцінної професійної, управлінської, виробничо-технологічної, науково-методичної та дослідної діяльності [10, С. 43].

Компетентнісний підхід не відмовляється від класичної тріади результатів навчання – знань, умінь та навичок. Однак у професійній освіті він передбачає активізацію здатності їх практичного застосування, а також розвиток універсальних здібностей і готовностей (ключових компетенцій), актуальних для сучасного ринку праці. Так, Г. Ібрагімов вказує, що компетентнісний підхід висуває нові вимоги до змісту, педагогічних технологій, засобів контролю та оцінювання. Унаслідок цього у вищій освіті відбувається поступовий перехід до професійних стандартів, що описано в термінах професійних компетентностей. Причому технології навчання мають надавати можливість студентам потрапляти в ситуації включення їх у різні види професійної діяльності (спілкування, розв'язання проблем, дискусії тощо) [11, С. 365].

Застосування комплексного підходу за реалізації рефлексивно-проектувального навчання передбачає дотримання певних принципів, зокрема єдності свідомості та діяльності, розвитку та саморозвитку, системності. Принцип єдності свідомості та діяльності наголошує на їх взаємозв'язку та потребує розгляду свідомості як внутрішньої сторони відображення людиною дійсності та себе, а діяльності – як зовнішнього, практичного способу організації онтогенетичної дійсності. У процесі професійної підготовки залучення особистості майбутнього фахівця до провідної навчально-професійної діяльності провокує зміни його свідомості. Доречно згадати й про зворотний бік – трансформації, що відбуваються у свідомості особистості студента та виражаються через його діяльність.

Принцип розвитку та саморозвитку передбачає врахування постійних змін психіки майбутнього фахівця як результат ускладнення його пізнання, самопізнання

і взаємодії зі світом професій. Наголошуючи на зв'язку процесів розвитку та саморозвитку, погоджуємося з думкою Л. Анциферової, яка стверджує, що розвиток особистості, в якому б напрямі він не здійснювався, – це не те, що з особистістю «трапляється». Особистість – це суб'єкт власного розвитку, який постійно перебуває в пошуку та побудові тих видів діяльного ставлення до світу, в яких можуть найповніше виявити і розвинути унікальні потенції конкретного індивіда» [12, С. 5]. Реалізація цього принципу забезпечує стимуляцію прогресивних змін особистості майбутнього фахівця шляхом активізації саморозвитку як провідного процесу самоздійснення студента.

Принцип системності та цілісності є значущим у контексті опису та пояснення зв'язків між різними сторонами психіки та її проявами. Згідно з цим принципом, особистість майбутнього фахівця є цілісним унікальним феноменом, що інтегрує складні системні прояви (мотиваційні, інтелектуальні, емоційно-вольові, характерологічні тощо). Також системність психіки передбачає активність, що може втілюватись у саморегуляції, а іноді – компенсації. Таким чином, зміни одного аспекту особистості майбутнього фахівця провокують трансформації іншого психічного прояву. Інший аспект обґрунтування цього принципу потребує врахування системного впливу соціуму на становлення особистості майбутнього фахівця (наприклад, з боку науково-педагогічного працівника, одногрупників, методистів, потенційних працедавців тощо).

Отже, у контексті реалії сучасного ринку праці та перспектив його розвитку, а також запитів і можливостей майбутніх фахівців, сформульовано такі завдання реалізації рефлексивно-проектувального навчання:

- активізація спрямованості студентів на самоактуалізацію та саморозвиток;
- збагачення психологічної компетентності та культури майбутніх фахівців;
- розвиток особистісних інваріант фахового потенціалу;
- формування стійкої позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця.

Провідною умовою впровадження вищезначеної педагогічної технології є реалізація особистісно зорієнтованої парадигми професійної освіти. Ця парадигма вищої освіти визначає пріоритетом розвиток і саморозвиток особистості майбутнього фахівця, виходячи з виявлення індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та предметної діяльності. Основою цієї освітньої парадигми є позиціонування індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, її розвиток як особистості, наділеної неповторним суб'єктним досвідом. Реалізація особистісно зорієнтованої освіти базується на визнанні за кожним студентом права вибору власного шляху розвитку через створення індивідуальної стратегії професіоналізації.

Запорукою успішності втілення рефлексивно-проектувального навчання постає також партнерська взаємодія науково-педагогічних працівників і студентів. Правомірною є думка О. Коханової стосовно того,

що адекватність і пріоритет партнерства на етапі фахового навчання визначають такі фактори: відповідність нових задач навчання і виховання у вищій школі сучасним тенденціям розвитку суспільства, доречність партнерства в системі навчальної взаємодії, зорієнтованої на побудову механізму саморегуляції учіння як провідного чинника розвитку особистості майбутнього професіонала [13, С. 4]. Партнерська взаємодія науково-педагогічних працівників і студентів забезпечує рівноправні, збалансовані відносини, що у процесі спільної діяльності уможливають оптимальну самореалізацію обох суб'єктів освітнього процесу.

Оскільки становлення особистості майбутнього фахівця супроводжується як стабільними, так і кризовими періодами, то оптимізація цього процесу потребує психологічного супроводу. Аналізуючи роль у професійному становленні студентів технічних вищих закладів освіти, О. Євдокімова виокремлює такі вектори реалізації психологічного супроводу: створення сприятливих умов для розвитку особистості на всіх етапах особистісно-професійного розвитку; реалізація актуальних і потенційних можливостей особистості; ефективне засвоєння нових знань в сфері навчальної та професійної діяльності й побудови життєвої стратегії; оптимізація професійного й особистісного зростання [14].

Актуальними завданнями психологічного супроводу професійного становлення студента в умовах реалізації рефлексивно-проектувального навчання постають: 1) моніторинг успішності та допомога в розв'язанні актуальних завдань професіоналізації (цілепокладання, проектування, операціоналізація, рефлексія); 2) виявлення, збагачення та реалізація особистісно-професійного потенціалу майбутнього фахівця; 3) превенція та корекція проблем особистісно-професійного становлення студента.

Важливою умовою реалізації рефлексивно-проектувального навчання є індивідуальний підхід до кожного студента, що базується на визнанні й урахуванні специфічних особливостей як особистості та суб'єкта професійного становлення.

З огляду на комплексний та інтегрований характер професіоналізації студента, векторами реалізації рефлексивно-проектувального навчання постають індивідуалізація, професіоналізація й універсалізація.

Паралельно із засвоєнням особистістю суспільного досвіду в процесі соціалізації розгортається індивідуалізація як свідомі пошуки та вияви власних неповторних своєрідних якостей і характеристик. Унаслідок процесу індивідуалізації особистість «вишліфовує» власну індивідуальність і формує авторський стиль. Професійне навчання стає базисом для підтвердження ще однієї грані індивідуальності студента, що надалі втілиться в індивідуальному стилі фахової діяльності. Осягнення власної індивідуальності допомагає майбутньому фахівцю враховувати сильні та слабкі сторони, аналізувати власні потреби, експектації та цінності, узгоджувати їх з соціальними приписами.

Під час визначення змісту професіоналізації погоджуємося з думкою української дослідниці В. Лапши-

ної, яка визначає професіоналізацію як різнорівневе та багатоступеневе явище, що є одним із напрямів процесу загальної соціалізації особистості. Учена виокремлює первинну та вторинну професіоналізацію, зазначаючи, що *первинна* – це процес становлення фахівця, його спеціалізація. Вона передбачає засвоєння необхідних знань, умінь та навичок, що необхідні для успішного початку професійної діяльності, тобто набуття спеціальності. Так, первинна професіоналізація пов'язана з професійною підготовкою, метою та результатом якої є становлення фахівця. Показником успішного проходження етапу первинної адаптації В. Лапшина вважає закінчення професійної освіти й отримання фахової кваліфікації, а специфічною ознакою цього етапу – становлення особистості як суб'єкта фахової діяльності та професійних відносин через набуття професійного статусу й активну, функціональну участь у соціальних процесах. Змістом *вторинної* професіоналізації є трансформація фахівця у професіонала засобами комплексного розвитку особистості, формування її фахової майстерності та реалізації творчого підходу [15, С. 56–57]. Таким чином, професіоналізація студента охоплює його особистісно-діяльнісну сферу.

Сучасний фахівець має бути творчою особистістю, яка готова до безперервної освіти. Він повинен мати системно-орієнтований стиль мислення та здатність до саморозвитку. Отже, якість професійної освіти визначається не лише соціально-економічною адекватністю, а й задоволенням психологічних потреб. Подібні запити спроможна задовольнити універсалізація – процес різнопланової підготовки майбутнього фахівця та суб'єкта професійної діяльності, що забезпечує комплексний і всебічний розвиток його здібностей, виявлення та збагачення потенціалу, особистісне зростання. Універсалізація позиціонує фахівця як носія розширеної свободи вибору професійної діяльності різної складності в будь-який момент часу.

Хоча освітній процес закладів вищої освіти цілеспрямовано забезпечує лише напрям професіоналізації студентів у діяльнісному контексті, однак підготовка сучасного конкурентоспроможного фахівця передбачає інтеграцію трьох вищезгаданих векторів його особистісно-професійного становлення. Так, *індивідуалізація* у процесі рефлексивно-проектувального навчання забезпечує виявлення та збагачення унікальних якостей майбутнього фахівця, *професіоналізація* залучає до світу професій і забезпечує апробацію в одній із них, *універсалізація* розкриває спектр відтінків власної багатогранної особистості та можливості її розвитку.

Таким чином, рефлексивно-проектувальне навчання є перспективною педагогічною технологією, що спрямована на переміщення ядра професійної підготовки у сферу формування особистісних якостей майбутнього фахівця та збагачення його прагнення до самоактуалізації, активності, відповідальності, гнучкості тощо. Оптимізацію становлення особистості майбутнього фахівця в умовах рефлексивно-проектувального навчання здійснюють за рахунок дії провідних механізмів

реалізації цієї технології – рефлексії та проектування, а також векторів психолого-педагогічного впливу – індивідуалізації, професіоналізації та універсалізації.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в презентації кількісних та якісних результатів апробації рефлексивно-проектувального навчання з майбутніми фахівцями соціономічної сфери в умовах їхньої професійної підготовки.

Використані літературні джерела

1. Толочек В. А. Современная психология труда : учеб. пособие / В. А. Толочек. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – Київ: МАУП, 2000. – 312 с.
3. Столярчук О. А. Психологія становлення особистості фахівця в умовах різновекторності універсуму : монографія / О. А. Столярчук. – Кременчук : Щербатих О. В., 2018. – 294 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : учеб. пособие для студ. вузов по направлению и спец. «Психология», «Клин. психология» / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл : Academia, 2005. – 345 с.
5. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 28–38.
6. Богдан Н. Н. Технология карьеры : учеб. пособие / Н. Н. Богдан, Е. А. Могилевкин. – Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2003. – 156 с.
7. Моисеев Н. Н. Универсальный эволюционизм: позиция и следствия / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1991. – № 3. – С. 3–28.
8. Семиченко В. А. Пріоритети професійної підготовки : діяльнісний чи особистісний підхід / В. А. Семиченко // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи. – Київ : Віпол, 2000. – С. 176–203.
9. Татенко В. А. Суб'єкт психической активности : поиск новой парадигмы / В. А. Татенко // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 3. – С. 23–35.
10. Доцевич Т. І. Метакогнітивна компетентність суб'єкта педагогічної діяльності у вищій школі: дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Т. І. Доцевич. – Харків, 2016. – 447 с.
11. Ибрагимов Г. И. Компетентностный подход в профессиональном образовании / Г. И. Ибрагимов // Educational Technology & Society. – 2007. – № 10 (3). – С. 361–365.
12. Анцыферова Л. И. К психологии формирования личности как развивающейся системы / Л. И. Анцыферова // Психология формирования и развития личности / под ред. Л. И. Анцыферовой. – М. : Наука, 1981. – С. 3–19.
13. Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навч.-метод. посіб. / О. П. Коханова. – Київ : Вид-во ПП Щербатих О. В., 2011. – 104 с.
14. Євдокімова О. О. Принципи організації системи психологічного супроводу процесу навчання у вищій технічній школі [Електронний ресурс] / О. О. Євдокімова. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/545/94/>. – Назва з екрана.
15. Лапшина В. Л. Професіоналізація : сутність та структура поняття / В. Л. Лапшина // Український соціум. Соціологія. – 2005. – № 2–3. – С. 54–58.

References

1. Tolochek, V. A. (2008). *Sovremennaya psikhologiya truda [Modern psychology of work]*. St. Petersburg [in Russian].
2. Ziaziun, I. A. (2000) *Pedagogika dobra: idealy i realiyi [Pedagogy of good: ideals and realities]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Stoliarchuk, O. A. (2018). *Psikhologiya stanovleniya osobystosti fakhivciv v umovakh riznovektornosti universumu [Psychology of specialist' personality becoming in the conditions of a multi-vectoring universe]*. Kremenchuk [in Ukrainian].
4. Leontev, A. N. (2005). *Deiatelnost. Soznanie. Lichnost' [Activity, consciousness, personality]*. Moscow [in Russian].
5. Mitina, L. M. (1997) *Lichnostnoe i professionalnoe razvitiye cheloveka v novykh sotsialno-ekonomicheskikh usloviyakh [Personal and professional development of a person in new social and economic conditions]*. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*. 4, 28-38 [in Russian].
6. Bogdan, N. N. & Mogilevkin, Ye. A. (2003). *Tekhnologiya karery [Career technology]*. Vladivostok [in Russian].
7. Moiseev, N. N. (1991). *Universalnyy evolyutsionizm: pozitsii i sledstviya [Universal evolutionism: positions and consequences]*. *Voprosy filosofii – Issues of philosophy*. 3, 3-28 [in Russian].
8. Semychenko, V. A. (2000). *Priorytety profesijnoyi pidgotovky: diyalisnyi chy osobystisnyi pidxid [Priorities of professional training: activity or personal approach]*. *Neperervna profesijna osvita : problemy, poshuky, perspektyvy [Continuous professional education: problems, quests, perspectives]*, pp. 176-203. Kyiv [in Ukrainian].
9. Tatenko, V. A. (1995). *Subekt psikhicheskoy aktivnosti: poisk novoy paradigmy [Subject of psychical activity: the search of a new paradigm]*. *Psikhologicheskij zhurnal – Psychological journal*. 16, 3, 23-35 [in Russian].
10. Docevyh, T. I. (2016). *Metakognityvna kompetentnist' subiekta pedagogichnoyi diyal'nosti u vyshnij shkoli [Metacognitive competence of a subject of pedagogical activity in high school]*. *Doctors' thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
11. Ibragimov, G. I. (2007). *Kompetentnostnyy podkhod v professionalnom obrazovanii [Competence approach in professional education]*. *Educational Technology & Society*. 10 (3), 361-365 [in Russian].
12. Antsyferova, L. I. (1981). *K psikhologii formirovaniya lichnosti kak razvivayushchey sistema [To the psychology of personality formation as a developing system]*. *Psikhologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti – [Psychology of the personal formation and development]*, pp. 3-19. Moscow [in Russian].
13. Kokhanova, O. P. (2011). *Psikhologiya partners'koyi vzayemodiyi v osviti [Psychology of partner interaction in education]*. Kyiv [in Ukrainian].
14. Yevdokimova, O. O. (2010). *Principy organizatsiyi systemy psikhologichnogo suprovodu procesu navchannya u vyshnij tehnichnij shkoli [Principles of organization of the system of psychological support of the process of studying at a high technical school]*. Retrieved from <http://vuzlib.com/content/view/545/94/> [in Ukrainian].
15. Lapshyna, V. L. (2005). *Profesionalizatsiya: sutnist' ta struktura ponyattya [Professionalization: the essence and structure of the concept]*. *Ukrayins'kyi socium. Sociologiya – Ukrainian society. Sociology*. 2-3, 54-58 [in Ukrainian].

Stoliarchuk Olesia

REFLEXIVE AND PROJECTIVE EDUCATION AS A MEANS FOR OPTIMIZING FUTURE SPECIALIST' PERSONAL BECOMING

The article presents specific features of reflexive and projective techniques used in education. Reflexive and projective education is a pedagogical technology for optimizing the future specialist' personal becoming under the conditions of his/her professional training. The methodological substantiation, basic terms and vectors for the implementation of students' reflexive and projective teaching have been described in the article.

Studies of the dynamics of students' professional becoming highlight the need to enhance the psychological and pedagogical support of their professional training. Reflective and projective teaching is an educational technology aimed at optimizing the personal and professional development. With this technology the students become ready and able to systematically analyze their personal and professional development. In addition, reflexive and projective techniques form the students' ability to build, implement and corrects the projects of achieving their personal professional potential. Two mental processes of future specialist underlie this educational technique. The processes are namely the reflection and projection as future specialists' active features.

The reflexive and projective techniques have been evaluated in practice during teaching of Psychology disciplines. Individualization, professional development and universalization were the vectors for the implementation of reflexive and projective education.

The article characterizes future specialist' progressive personal traits as key indicators of reflexive and projective education implementation. The future specialists showed improved drive for self-affirmation, reflexivity, responsibility and flexibility. It has been established that these favorable changes became possible due to the implementation of reflexive and projective educational techniques.

Key words: personality becoming; future specialist; professional education; reflection; project; reflexive and projective education.

Столярчук О. А.

РЕФЛЕКСИВНО-ПРОЕКТИРОВОЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СПОСОБ СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

В работе раскрыта специфика рефлексивно-проектировочного обучения как педагогической технологии, направленной на оптимизацию становления личности будущего специалиста в условиях его профессиональной подготовки. Представлено методологическое обоснование, базисные условия и векторы реализации рефлексивно-проектировочного обучения студентов. Охарактеризованы ключевые результаты реализации рефлексивно-проектировочного обучения как прогрессивные личностные образования будущих специалистов.

Ключевые слова: становление личности; будущий специалист; профессиональное обучение; рефлексия; проект; рефлексивно-проектировочное обучение.